

ĐỖ QUANG HÙNG

NHÀ NƯỚC THỂ TỤC

(Sách chuyên khảo)

ST

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

Chịu trách nhiệm xuất bản
Q. GIÁM ĐỐC - TỔNG BIÊN TẬP
PHẠM CHÍ THÀNH

Chịu trách nhiệm nội dung
PHÓ GIÁM ĐỐC - PHÓ TỔNG BIÊN TẬP
TS. ĐỖ QUANG DŨNG

Biên tập nội dung:	ThS. CÙ THỊ THÚY LAN ThS. NGUYỄN THỊ HẢI BÌNH ThS. LÊ THỊ THANH HUYỀN ThS. NGUYỄN VIỆT HÀ
Vẽ bìa:	PHẠM DUY THÁI
Chế bản vi tính:	HOÀNG MINH TÁM
Đọc sách mẫu:	LÊ THỊ THANH HUYỀN BÙI BỘI THU

Số đăng ký kế hoạch xuất bản: 4854-2020/CXBIPH/18-347/CTQG.

Số quyết định xuất bản: 5626-QĐ/NXBCTQG, ngày 01/12/2020.

Nộp lưu chiểu: tháng 12 năm 2020.

Mã ISBN: 978-604-57-6278-3

NHÀ NƯỚC THỂ TỤC

ĐỖ QUANG HÙNG

NHÀ NƯỚC THỂ TỤC

(Sách chuyên khảo)

**NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT
HÀ NỘI - 2019**

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

“Xã hội thế tục là một xã hội mà nhà nước không yêu cầu tán thành bất kỳ một giáo lý cụ thể nào hoặc những dạng thức công khai nào đó của hành vi tôn giáo như một điều kiện cho việc tuyên bố đầy đủ quyền công dân” (D.Mumby, 1963). Ngày nay, tuyệt đại đa số các nhà nước trên thế giới đã thực hiện nguyên lý này và tìm kiếm cho mình một mô hình nhà nước thế tục thích hợp để giải quyết cơ bản vấn đề quan hệ nhà nước - tôn giáo. Nhà nước - tôn giáo có mối quan hệ mật thiết với nhau. Những công dân thuộc về nhóm tôn giáo đồng thời là thành viên của xã hội thế tục và chính sự giao thoa này đã đặt ra nhiều vấn đề, biểu hiện qua nhiều thế kỷ cạnh tranh gay gắt giữa thần quyền và thế quyền. Niềm tin tôn giáo hàm chứa cả những ngụ ý xã hội và đạo đức, vì thế, các tín đồ luôn thể hiện niềm tin tôn giáo của mình qua hoạt động của công dân trong hệ thống chính trị. Tôn giáo, tín ngưỡng với tư cách là một thực tại xã hội, luôn có tác động thuận hoặc nghịch đến sự phát triển và quản lý xã hội. Thực tiễn đời sống tôn giáo của các quốc gia trong thế giới đương đại đòi hỏi nhà nước

thế tục nào cũng đều phải xây dựng và hoàn thiện luật pháp tôn giáo.

Là một nước phương Đông, xét về lịch sử quan hệ truyền thống giữa nhà nước và tôn giáo ở Việt Nam thì nhà nước thường dựa trên nền tảng tôn giáo, sử dụng tôn giáo như một công cụ chính trị tư tưởng, văn hóa, đạo đức để xây dựng đất nước. Tất nhiên, có những giai đoạn lịch sử, yếu tố tôn giáo đã trở thành nguyên nhân của sự chia rẽ, xung đột, đặc biệt từ giữa thế kỷ XIX, khi làn sóng của chủ nghĩa thực dân lan đến Việt Nam, nhưng về cơ bản, sự hòa đồng tôn giáo, sự hòa hợp giữa tôn giáo và dân tộc vẫn giữ cung bậc chủ đạo.

Mô hình nhà nước thế tục ở Việt Nam được Chủ tịch Hồ Chí Minh lựa chọn, đặt nền móng từ năm 1955, đã trải qua biết bao giai đoạn chiến tranh và cách mạng, gắn liền với sự phát triển của đất nước trong tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, mở cửa, hội nhập quốc tế. Mô hình nhà nước thế tục đa nguyên¹, hài hòa và hợp tác ấy đến nay đã tỏ ra thích hợp, đã và đang phát huy vai trò to lớn trong việc giải quyết vấn đề tôn giáo ở Việt Nam. Kết quả đó có được là nhờ sự kiên định chủ nghĩa Mác - Lênin trên nền tảng tư tưởng Hồ Chí Minh về tôn

---

1. Là nhà nước thừa nhận nhiều hệ tư tưởng, ý thức tôn giáo khác nhau thông qua sự công nhận địa vị pháp lý của họ đồng thời tôn trọng những tôn giáo còn lại.

giáo cũng như sự đổi mới trong đường lối, chính sách tôn giáo của Đảng và Nhà nước ta. Mô hình nhà nước thế tục ở Việt Nam đang ngày một hoàn thiện, tỏ ra là công cụ hữu hiệu nhất giải quyết mối quan hệ giữa nhà nước và các tổ chức tôn giáo, phù hợp với các công ước và truyền thống quốc tế.

Cuốn sách *Nhà nước thế tục* là công trình nghiên cứu công phu của GS. TS. Đỗ Quang Hưng, nguyên Viện trưởng Viện Nghiên cứu Tôn giáo, thành viên Hội đồng Lý luận Trung ương. Trong cuốn sách này, bằng những luận chứng sâu sắc cùng với nguồn tư liệu phong phú, không chỉ tiếp cận vấn đề nhà nước thế tục từ lý luận đến thực tiễn của các nước Âu, Mỹ, Đông Bắc Á và Đông Nam Á, GS. TS. Đỗ Quang Hưng đã khái quát lộ trình xây dựng, hoàn thiện luận pháp tôn giáo của Nhà nước Việt Nam trong nỗ lực hướng tới một môi trường thích hợp để các cộng đồng tôn giáo không những thực hiện tốt pháp luật với tư cách công dân mà còn qua luật pháp về tôn giáo có thể tìm thấy sự thỏa mãn đời sống tâm linh, đồng thời gợi mở những suy ngẫm, đề xuất (dưới góc độ nhà chuyên môn) đối với việc xây dựng một nhà nước thế tục ở nước ta hiện nay.

Cuốn sách là tài liệu tham khảo bổ ích, thiết thực đối với bạn đọc, nhất là các nhà nghiên cứu, nhà quản lý, hoạch định chính sách về tôn giáo. Do nội dung cuốn sách đề cập vấn đề khá động, rộng và mới mẻ, một số vấn đề, nhận định đang cần được tiếp tục

nghiên cứu, thảo luận cho nên nội dung sách khó tránh khỏi hạn chế, khiếm khuyết. Để bạn đọc thuận tiện tham khảo và nghiên cứu, Nhà xuất bản cố gắng giữ nguyên các luận chứng, cách tiếp cận và nguồn thông tin, tư liệu được tác giả thể hiện trong cuốn sách và coi đây là quan điểm của riêng tác giả.

Nhà xuất bản rất mong nhận được ý kiến đóng góp của bạn đọc để cuốn sách hoàn thiện hơn trong lần xuất bản sau.

Xin giới thiệu cuốn sách với bạn đọc.

Tháng 12 năm 2019

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

LỜI TỰA

Một đặc điểm của thời đại chúng ta là sự song hành của hai khuynh hướng có vẻ như đối lập nhau, đó là sự trỗi dậy mạnh mẽ của xã hội thế tục hiện đại, chủ yếu ở phương Tây từ cuối thế kỷ XX đầu thế kỷ XXI và sự “quay trở lại của tâm thức tôn giáo, thế kỷ của tâm linh”.

Điều đó khiến người ta phải băn khoăn, làm sao có thể giải thích những sự kiện lịch sử đã tạo ra các thay đổi to lớn về vị trí của tôn giáo trong thế giới, sự ra đời của các xã hội hiện đại với tính thế tục ngày một hiện rõ cũng như sự ngự trị của tính hiện đại, bên cạnh sức mạnh, sự hấp dẫn bên bí của các tôn giáo, tín ngưỡng và tâm linh? Những vấn đề lớn này đã và đang thu hút sự quan tâm không nhỏ của độc giả toàn cầu. Cuốn sách *Một thời đại thế tục (A secular Age)*¹ của Charles Taylor khi xuất bản năm 2007 đã

---

1. Charles Taylor: *A secular age*, Hardcover, Cambridge: Belknap Press, 2007.

nhANH chóng đưOC coi là “KINH thÁNH củA chủ NGHĨA THẾ TỤC”¹.

Mặt khác, trên bình diện chính trị - xã hội, kể từ sau các cuộc cách mạng tư sản nổi tiếng ở Pháp và Mỹ nửa cuối thế kỷ XVIII, loài người dường như đã phát hiện ra một ý tưởng triết học chính trị, một phương pháp mới trong việc ứng xử và chung sống giữa xã hội thế tục và tôn giáo, đó là sự hiện thực hóa *chủ nghĩa thế tục*: “Không phải tôn giáo mà là pháp quyền thông qua các giá trị phi tôn giáo được gắn trong hiến pháp đã trở thành nền móng của rất nhiều nhà nước thế tục trên cơ sở của những nguyên lý được gọi là chủ nghĩa thế tục”.

Cuốn sách chuyên khảo *Nhà nước thế tục* này được biên soạn nhằm giúp bạn đọc và cũng là hướng tới trao đổi với giới chuyên môn, các nhà quản lý xã hội liên quan đến công tác quản lý nhà nước về tôn giáo có được cái nhìn tổng thể về một vấn đề có tính lý thuyết căn bản và thực tiễn, trước hết là mối quan hệ giữa nhà nước và các tổ chức giáo hội. Cuốn sách với sáu chương, đề cập những vấn đề then chốt: sự xuất hiện “một xã hội

---

1. Andrew Copson: *Secularism: Politics, religions, and freedom*, OHP Oxford Publisher, 2017.

thế tục” đã diễn ra như thế nào trong bối cảnh các nhà nước của xã hội hiện đại “không yêu cầu tán thành bất kỳ một giáo lý cụ thể nào” cũng như vai trò to lớn của nó (Chương 1); vai trò của chủ nghĩa thế tục từ thế kỷ XVIII đến nay đối với việc thiết kế những mô hình nhà nước kiểu mới trong quan hệ với tôn giáo, những căng thẳng xung đột cũng như sức hút phổ quát của nó (Chương 2); Đích hướng tới của cuốn sách nằm ở Chương 3 “các mô hình nhà nước thế tục”, cho thấy loài người đã vận dụng và sáng tạo như thế nào khi thực thi nguyên lý thế tục, áp dụng phù hợp với điều kiện lịch sử, xã hội và tôn giáo của đất nước mình theo phương châm “mỗi nước đều có tính thế tục của mình”; thực trạng, hiệu quả và những vấn đề đặt ra (kể cả có thời điểm “khủng hoảng”) đối với các nhà nước thế tục phổ biến trên thế giới hiện nay là nội dung chủ yếu của Chương 4; các nhà nước thế tục hiện nay cần có sự điều chỉnh như thế nào trước hai khuynh hướng cơ bản *thế chế thế tục hệ tư tưởng (phân tách cứng)* và *thế chế thế tục phân tách mềm*? Câu trả lời quan trọng ở Chương 5 là khuynh hướng “ngiên về tính thế tục”, hài hòa giữa nguyên lý và sự tạo điều kiện của nhà nước với nhu cầu của đời sống tôn giáo, tín ngưỡng.

Khép lại cuốn sách này, tác giả muốn hướng tới chủ đích quan trọng nhất, đó là, trong khung cảnh rộng lớn nói trên của chủ nghĩa thế tục và xã hội hiện đại, người Việt Nam chúng ta đã tư duy và kiến tạo một nhà nước thế tục cho mình như thế nào (Chương 6). Nhận định tâm huyết nhất của chương này là ở chỗ muốn khẳng định Chủ tịch Hồ Chí Minh không chỉ là biểu tượng cho tinh thần đại đoàn kết dân tộc và tôn giáo ở nước ta mà còn là người đặt nền móng và thiết kế mô hình *nhà nước thế tục đa nguyên pháp lý, hài hòa và hợp tác*, kể từ khi Người ký Sắc lệnh số 234/SL năm 1955. Trong chương này, tác giả cũng cố gắng khái quát những nỗ lực liên tục và hiệu quả của Đảng và Nhà nước trong việc thúc đẩy đường hướng xây dựng một *nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa về tôn giáo*, trong đó coi trọng việc hoàn thiện đường lối, chính sách cũng như xây dựng hệ thống pháp luật, tôn giáo, đặc biệt từ *Pháp lệnh tín ngưỡng, tôn giáo* năm 2004 và nhất là *Luật tín ngưỡng, tôn giáo* năm 2006. Tình cảm, thái độ của đồng bào, chức sắc các tôn giáo cũng được chọn lọc thể hiện để khẳng định thêm cơ sở lý thuyết và thực tiễn của đường hướng duy nhất đúng *tôn giáo đồng hành với dân tộc*, ít nhất cũng từ Cách mạng Tháng Tám (1945) đến nay.

Có thể nói rằng, quá trình hình thành và kết thúc tập sách này không hề đơn giản. Năm 2016, khi đề tài cấp nhà nước “*Nhà nước pháp quyền và tôn giáo, vấn đề nhà nước thế tục*” do Hội đồng Lý luận Trung ương quản lý kết thúc và được nghiệm thu, một phần kết quả của công trình này đã được xuất bản thành sách *Chính sách tôn giáo và nhà nước pháp quyền* (Nxb. Đại học quốc gia Hà Nội, 2015). Hơn ba năm qua, phần nội dung quan trọng nhất của đề tài nói trên - *Nhà nước thế tục* - đã được bổ sung, nâng cấp để có được bản thảo này.

Nhân dịp cuốn sách được ra mắt bạn đọc, tác giả gửi lời cảm ơn trân trọng đến sự cố vũ, định hướng của lãnh đạo Hội đồng lý Luận Trung ương, GS. TS. Phùng Hữu Phú, Phó Chủ tịch thường trực Hội đồng. Đặc biệt, tôi bày tỏ lòng biết ơn chân thành tới Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật đã tạo mọi điều kiện cho tập sách ra đời. Chúng tôi cũng không thể quên được sự khích lệ, đóng góp tận tình của một số đồng nghiệp, học trò trong quá trình thực hiện bản thảo: PGS. TS. Phạm Quốc Thành, TS. Đặng Hoàng Nam, TS. Vũ Thị Minh Thắng, ThS. Đỗ Xuân Trường, TS. Hồ Thành Tâm, TS. Nguyễn Thị Kim Thoa, TS. Bùi Thị Thu Thủy, TS. Nguyễn Ngọc Quỳnh,...

Mặc dù đã có những cố gắng, sự kiên trì và nhiệt huyết, nhưng tác giả cũng hiểu rằng, trước

một vấn đề rộng lớn và mới mẻ, cuốn sách chắc hẳn còn có những khiếm khuyết. Tác giả mong nhận được sự quan tâm, chỉ giáo của bạn đọc để khi sách có điều kiện được tái bản sẽ được tu chỉnh và nâng cao hơn.

Hà Nội, mùa Thu 2019

GS. TS. ĐỖ QUANG HƯNG

1

VỀ MỘT XÃ HỘI THỂ TỤC

*“Xã hội thế tục là một xã hội mà nhà nước không yêu cầu
tán thành bất kỳ một giáo lý cụ thể nào hoặc những dạng thức
công khai nào đó của hành vi tôn giáo như một điều kiện cho việc
tuyên bố đầy đủ quyền công dân”.*

D. MUNBY, 1963

1. TÍNH HIỆN ĐẠI VÀ SỰ RA ĐỜI “MỘT XÃ HỘI THẾ TỤC”	19
1.1. Tính hiện đại và xã hội hiện đại	19
1.2. Logic xã hội của tính hiện đại	26
1.3. Điểm xuất phát của mối quan hệ giữa tôn giáo và tính hiện đại	30
2. LÝ THUYẾT VÀ TIẾN TRÌNH CỦA KHUYNH HƯỚNG THẾ TỤC HÓA	37
2.1. Khái niệm thế tục hóa	37
2.2. Những lý thuyết về thế tục hóa đầu tiên	45
2.3. Những mô thức của thế tục hóa	53
3. Ý TƯỞNG VỀ MỘT XÃ HỘI THẾ TỤC	59
3.1. Thế nào là một xã hội thế tục?	59
3.2. “Xã hội thế tục” của Munby	66
3.3. Tính thế tục và xã hội thế tục	71
4. VỀ MỘT THỜI ĐẠI THẾ TỤC	80
4.1. Ba nhận biết về “một thời đại thế tục”	82
4.2. Xã hội thế tục, tôn giáo và con người	88
KẾT LUẬN	91